

הרב ישראל מאיר טשינגל
ישיבת מיר, ירושלים

חיוב משום צידה (בשבת) בחילזון הארגמון

איתא בשבת עה ע"א: "תנו רבנן: הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת..."¹, ומפרש רש"י: "אינו חייב אלא אחת, משום צידה..."².

בהכרח מדובר על חלזון התכלת, שכן בגמרא שם מבואר שצובעים בדמו, ולא מצינו צביעה בדם חלזון חוץ מתכלת (וכן כתב הריטב"א שמדובר בחלזון ששימש לצרכי המשכן). ולכאורה יש מכאן תמיהה גדולה על זיהוי חלזון התכלת כחלזון הארגמון, שהרי חלזון הארגמון הוא שבלול שכמעט אינו זו, ואם כן לכאורה נחשב שהוא 'מחוסר צידה' שפטורים על צידתו בשבת (שבת ק"ע"א). ואם כן מכך שבגמרא מבואר שחייבים על צידת חלזון התכלת בשבת, הרי לכאורה מוכח שחלזון התכלת אינו הארגמון!³

אך באמת אין זו קושיה, שבהכרח צריכים לומר שחייבים על צידת חלזון בשבת, כמו שכתב רבנו ירוחם בספר אדם נתיב י"ב חלק י' (דף פ' עמ' ג) שחייבים על צידת תולעים וחלזונות² בשבת, וכן כתב הנימוקי יוסף בשבת ק"ע"א (וראה שם בדקדוקי סופרים שכן כתוב ברש"י כת"י רומי), וכן מוכח מהרע"ב בשבת פרק יד משנה א.

וכן מוכח מרש"י בחגיגה יא ע"א (ד"ה חומט), שכתב שם שחומט (שהוא אחד משמונת השרצים האמורים בתורה [ויקרא יא, ל]) "הוא מן שרץ שקורין לימג"א³ הגדל בקליפה ההולכת ומעגלת תמיד כל כמה שגדל" (וכעין זה כתב גם בחולין דף קכב ע"א ד"ה חומט), הרי שפירש שחומט הוא שבלול (וכן כתב שם התוס' רי"ד בדעת רש"י), ובמשנה בשבת פרק יד משנה א (דף ק"ע"א) מפורש:

¹ אמנם לכאורה הדבר קשה גם ללא הזיהוי של חלזון התכלת כחלזון הארגמון, שכבר הראב"ד בהקדמתו לספר יצירה נתיב ח' והרמ"ע מפאנו במאמר צבאות ה' ח"ב כתבו שחלזון אינו זו ממקומו, ואם כן מה טעם הגמרא האומרת שחייבים על צידת חלזון התכלת בשבת?

² ובהכרח כוונתו לחלזון-שבלול, שחלזון-חשופית כבר נכלל בתולעים.

³ שם כללי לחלזונות בצרפתית (בין שבלולים ובין חשופיות).

"שמונה שרצים האמורים בתורה – הצדן... חייב", הרי שחייבים על צידת שבלול בשבת.

וביאור הדבר ראה בספר הלכות שבת בשבת פרק נ' הערה 2, שהסביר כי כל שלילת חירות היא בכלל צידה (עי"ש).
ולפי זה אין כל שאלה מסוגיה זו על זיהוי חלזון התכלת בחלזון הארגמון.

אך באמת התוס' רי"ד בחגיגה שם מקשה על שיטת רש"י שחומט הוא שבלול, זו לשונו: "היאך יתכן שזהו חומט האמור בשמונה שרצים... ובשבת תנן בפרק ח' שרצים: שמונה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן חייב, ואם זהו החומט מאי צידה שייכא ביה שהוא ניצוד ועומד ואינו יכול לזוז כי אם מעט ביותר... לפיכך נראה לי שחומט אחר הוא ואין זה שבלול...".

הרי שדעת התוס' רי"ד שאין חייבים על צידת שבלול בשבת, ולכאורה הוא הדין בארגמון, והרי בגמ' מבואר שחייבים על צידת חלזון התכלת בשבת, ולפי דרכו נראה לכאורה שחלזון התכלת אינו יכול להיות הארגמון!
ונראה שבארגמון גם התוס' רי"ד יסבור שחייבים עליו משום צידה, שכל הטעם שכתב שאין חייבים על שבלול משום צידה הוא שהוא ניצוד ועומד, דהיינו שנמצא בהישג יד, אבל הארגמון שאינו בהישג יד (שהרי נמצא בקרקעית הים) וצריך לצודו על ידי רשתות⁴, אינו נחשב ניצוד ועומד, וחייבים על צידתו בשבת, ואין כל שאלה על זיהויו כחלזון התכלת.

⁴ בעבר היה קשה לזהותו בצלילה ואף היתה בזה סכנה (ומבבא קמא צח ע"א ומתוס' שם ד"ה עכורין וצלולין נראה שכאשר אין רואים ביבשה את מה שרוצים להוציא מהמים אז אי אפשר לקחתו בצלילה, וכן את הארגמון אין רואים מחוץ למים – שהוא מוסווה בסביבתו נוגס בתוך המים קשה לראותו כל שלא קרובים אליו). ואפשר שגם בזמננו שיש יותר אפשרות לצודו בצלילה, מכל מקום אינו נחשב בשל כך מחוסר צידה, שכיוון שבשביל לצודו צריך לצלול נחשב שאי אפשר לצודו בשחייה אחת, ונקרא שהוא מחוסר צידה (שבת קו ע"ב). אך יש לדון בזה, שאפשר שהצלילה אינה נחשבת לתחילת מעשה הצידה, אלא רק כהגעה אל המקום, וכיוון שאחר הצלילה אפשר לצודו בשחייה אחת אז נקרא שאינו מחוסר צידה, ופטורין על צידתו בשבת (כמבואר בגמרא שם), וצ"ע.

ברם לכאורה מטעם אחר יש לומר שאין לחייב על צידת הארגמון בשבת, שתוספות כותבים בשבת יז ע"א: "דבשבת נמי אם פירש מצודה אינו חייב חטאת, שאינו יודע אם יצוד אם לאו..."⁵, ואם כן בארגמון שצידתו על ידי רשתות (ראה הע' 4) לכאורה אין חייבים על צידתו. והדרא קושיא לדוכתה, שהרי בגמ' מבואר שחייבים על צידת חלזון התכלת בשבת, ואם כן חלזון התכלת אינו יכול להיות הארגמון! ובאמת קושיא זו קשה גם בלי שנזהה את חלזון התכלת בארגמון, שהרי בגמ' כבר מבואר שצידת חלזון התכלת הייתה ע"י רשתות, שלעיל דף עד ע"ב הגמרא דנה "קשירה במשכן היכא הוא" (שחייבים בשבת רק על עשיית מלאכה שהייתה במשכן), ומסיקה: "אלא אמר רבא ואיתימא רבי עילאי: שכן צדי חלזון קושרין ומתירין", ופירש רש"י: "קושרין ומתירין, שכל רשתות עשויות קשרים קשרים והן קשרי קיימא..." – הרי שעיקר צידת החלזון הייתה ע"י רשתות (שאם לא כן מנלן שבמשכן צדוהו ברשתות), ואם כן קשה למה כתוב שחייבים על צידתו בשבת, והרי אין ידוע אם יצוד, ולכאורה פטורים על צידתו כמו שכתבו תוספות (וראה בשפת אמת שהקשה כעין זה)!

אך באמת אין זה קשה, שתוספות כותבים שפטור על פריסת מצודה משום "שאינו יודע אם יצוד אם לאו", ומשמע מדבריהם שאם יודע שיצוד בוודאי אז חייבים על הצידה⁵, ואם כן בשליית הארגמון – שהדרך היא שפורסים את

⁵ וכן כתבו המנחת בכורים על התוספתא פרק יג הלכה ה, והפרמ"ג סי' שטז באשל אברהם ס"ק ט (ועי"ש שכתב שמהמג"א ס"ק ד נראה לא כן, והסיק שאין ראייה [מהמג"א], ונשאר בצ"ע), והחזו"א סי' לו ס"ק א וסי' לח ס"ק א (ושם בסי' לו הביא שמהמג"א ס"ק ט לא משמע כן [ולא ידעתי מהיכן הוציא זה, וכן הפרמ"ג הנ"ל לא תמה מהמג"א הזה]).

וטעמם שאין זו גרמא שפטורים עליה – ראה בחזו"א שם שביאר, שכיוון שזוהי צורת המלאכה, אף על פי שאינה בידיים חייבים עליה.

וקושיית התוספות הייתה שכיוון שגם אם יפרוש בשבת אין ודאות שיעבור איסור (אם לא יצוד), אם כן לא שייך לגזור ולאסור לפרוש בערב שבת, ותירצו שכיוון שייתכן שיבוא לידי חיוב חטאת (שכן יצוד) אז שייך לגזור, ו'שעת פרישתו' שכתבו היינו כל זמן שהיא פרושה – שמתקיים מעשה הפרישה (חזו"א שם, ועי"ש עוד ביאור ב'שעת פרישתו', וע"ע במנחת ביכורים שם שקצת משמע מדבריו שהבין שאם לא ודאי שיצוד אז אין זו צורת הצידה הרגילה וזה חוזר להיות גרמא שפטורים עליה).

המצודה במקום שיש הרבה חלזונות וזה ודאי יצוד, אז חייבים על פריסת המצודה, ולא קשה דבר.

אמנם ברשב"א ובמאירי ובתוס' הרא"ש כתוב שהטעם שפטור אם לא צד מיד הוא משום שלא עשה מעשה בידיים, ואם כן אפילו ביודע בוודאי שיצוד פטורים על פריסת המצודה⁶, וחוזרת השאלה מדוע חייבים על צידת החלזון בשבת! וראה בתוספות עה ע"א ד"ה הצד חלזון, שהביאו "דבירושלמי משמע דצד חלזון לא מיחייב משום צידה", ודלא כגמרא דידן. ואפשר שבזה נחלקו הבבלי והירושלמי, אם חייבים משום צידה גם כשלא ניצוד בשעת פריסת המצודה [וכן כתב הפני יהושע⁷].

ובראש יוסף (לבעל הפרי מגדים) כתב: "דודאי פורס מצודה בים ובא החלזון לתוכו לאחר שעה ושתיים, הוצאתו עם המצודה ממים זהו צידתו, ומושך הרשת כידוע⁸, ושאינו פריסה לחוד וממילא ניצוד...". ולפי דבריו לא קשה. ומהריטב"א נראה שמעמיד את הגמרא בצד בידיים⁹, וממילא אין כלל קושיא¹⁰.

⁶ וטעמם שסוברים שעיקר צידה היא בכח אדם (חזו"א שם ויעי"ש שכתב שכן פירש הריטב"א (המיוחס) בתוס', וקצת צ"ע שלכאורה כתב ממש כתוספות לפנינו, ואולי למד זה מהמשך דבריו, שכתב שאם לא ניצוד בשעת הפריסה אז זה גרם צידה, וכל זה לפי הסברו בתוספות [ראה בהערה הקודמת], אך לפי ההסבר שהבאנו שם לדעת המנחת ביכורים אין כל ראייה).

⁷ ועי"ש מה שכתב בטעם הירושלמי.

⁸ משום שכשהמצודה והרשת במים יכול לברוח (ואפילו שקצת קשה לברוח מהרשת, מכל מקום כיוון שעושה שלא יוכל לברוח כלל - חייב משום צידה [כעין המבואר בבבא בתרא נג ע"א וברשב"ם שם, שאם בשדה שרצה לקנותה בקניין חזקה הייתה פרצה שעברו שם בדוחק וגדרה לגמרי, נקרא שהוא גדר את השדה וקנאה בקניין חזקה]).

⁹ שכתב בד"ה וליחייב משום נטילת נשמה שמדובר שהוציא את החלזון בכלי מלא מים, וזה לכאורה שייך רק בצד בידיים.

¹⁰ וקצת קשה מה שהקשינו לעיל, שהגמרא בדף עד ע"ב אומרת שכיוון שהייתה קשירה במשכן לצורך צידת החלזונות ולכן חייבים על קשירה בשבת, ולפי דבריו יש לשאול אולי צידת החלזונות לצורך המשכן נעשתה בידיים (בצלילה), ולא הייתה קשירה במשכן! אך ייתכן שאין זה קשה, שכיוון שלצורך המשכן היה צריך הרבה תכלת וחלזונות (לפי החשבון יוצא שהשתמשו באלפי חלזונות!), לא ייתכן שצדו בידיים, וודאי השתמשו ברשתות, ומוכרח שהייתה קשירה במשכן.